INTERNATIONAL SOCIETY
OF PHILOSOPHY AND COSMOLOGY
UKRAINIAN PHILOSOPHICAL FOUNDATION

PHILOSOPHY
&
COSMOLOGY

2015

(Vol. 14)

Kyiv, 2015

философия и космология

Philosophy & Cosmology 2015 (Vol. 14)
The Academic Journal
ISSN 2307-3705
State registration certificate of the print media KB №20780-10580P, 25 June 2014
http://ispcjournal.org/
e-mail: bazaluk@ispcjournal.org

Printed in the manner of scientific-theoretical digest «Philosophy & Cosmology» since 2004.
Printed in the manner of Academic Yearbook of Philosophy and Science «Философия и космология/Philosophy & Cosmology» since 2011.
Printed in the manner of Academic Journal «Philosophy & Cosmology» since 2014 (vol. 12).

Printed according to resolution of Scientific Board
of International Society of Philosophy and Cosmology
(minutes of meeting № 1 from January 15, 2015)

Editor-in-Chief
OLEG BAZALUK, Doctor of Philosophy, Professor

Editorial Board
GENNADII ALIAIEV, Doctor of Philosophy, Professor (Deputy Chief Editor, Ukraine);
KEVIN CROTTY, Doctor of Philosophy, Professor (USA);
LEONID DJAKHAIA, Doctor of Philosophy, Professor (Georgia);
VIKTOR ZLOKAZOV, Doctor of Physics and Mathematics, Professor (Russia);
SERGEY KRICHEVSKIY, Doctor of Philosophy, Professor (Russia);
GEORGI GLADYSHEV, Doctor of Chemistry, Professor (USA);
ARKADY URSUL, Doctor of Philosophy, Professor (Russia);
TETIANA MATUSEVYCH, Ph.D. (Ukraine);
VIKTOR OKOROKOV, Doctor of Philosophy, Professor (Ukraine);
SERGEY PROLEEV, Doctor of Philosophy, Professor (Ukraine);
ALEKSANDR KHAZEN, Ph.D. of Physics and Mathematics (USA).
OLGA NEZHYVA, Ph.D. (Ukraine);
RUANO JAVIER COLLADO, Ph.D. (Brazil);
DENYS SVYRYDENKO, Ph.D. (Ukraine);

The Journal is abstracted and indexed in the following international databases: Ulrich's Periodicals Directory; Russian Science Citation Index and SCIENCE INDEX; ResearchBib; Open Academic Journals Index; Google Scholar; OpenDOAR; WorldCat; Index Copernicus; Citefactor; DRJI; Polish Scholarly Bibliography; EBSCO; BASE

International Society of Philosophy and Cosmology:
http://www.bazaluk.org/
Ukrainian philosophical foundation:
http://www.philosophy.ua/ua/institute/ukrainskiy-filosofskiy-fond/

© International Society of Philosophy and Cosmology, 2015
© Bazaluk Oleg (Ch. Editor), 2015

Глобалізація як чинник розгортання процесів академічної мобільності

Д. Б. Свириденко – к. філос. н., доц.,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
(м. Київ, Україна)

E-mail: denis_sviridenko@ukr.net

Стаття присвячена аналізу феномену глобалізації, який розуміється в якості важливого фактору поширення та імплементації ідей академічної мобільності в сфері вищої освіти. Проаналізована сутність низки понять сучасного дискурсу вищої освіти («глобалізація», «глобалізація освіти», «інтернаціоналізація»). Обґрунтована теза щодо необхідності поглиблення теоретичних пошуків у сфері модернізації освіти, адже глобалізація постає чинником розгортання в освітній сфері низки складних соціальних феноменів, одним із яких є академічна мобільність. Наголошується на евристичності дослідження цих феноменів із використанням методології соціальної філософії та філософії освіти, які б надали обґрунтованого характеру практичному втіленню реформ у галузі вищої освіти, усвідомлюючи специфіку України як «транзитної країни».

Ключові слова: академічна мобільність, «відплив мізків», вища освіта, глобалізація, інтернаціоналізація, модернізація освіти, полікультурність, соціальна філософія, транзитна країна, філософія освіти.

Globalization as a factor of academic mobility processes expanding

Denys Svyrydenko – Ph.D., Associate Professor,
National Pedagogical Dragomanov University
(Kyiv, Ukraine)

The article analyzes phenomenon of globalization which is comprehended as an important factor of academic mobility ideas expansion and implementation at higher education sphere. The essence of some notions of higher education discourse («globalization», «education globalization», «internationalization») is also analyzed. The thesis concerning the need of deep theoretical researches at the sphere of higher education modernization is substantiated standing on position that globalization is a determinant of the series of complicated social phenomena such as academic mobility one. It is underlined that methodological approaches of social philosophy and philosophy of education have heuristic potential for substantiation of reforms at the sphere of higher education. Mentioned methodology is able to understand specific character of Ukraine as "transit state".

Keywords: academic mobility, «brain drain», education modernization, higher education, globalization, internationalization, philosophy of education, polyculturality, social philosophy, transit state.

© Свириденко Д. Б., 2015

Глобализация как фактор разворачивания процессов академической мобильности

Д. Б. Свириденко – к. филос. н., доц.,
Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова
(г. Киев, Украина)

Статья посвящена анализу феномена глобализации, который понимается в качестве важного фактора распространения идей академической мобильности и их имплементации в сфере высшего образования. Проанализирована суть группы понятий современного дискурса высшего образования («глобализация», «глобализация образования», «интернационализация»). Обоснован тезис относительно необходимости углубления теоретических поисков в сфере модернизации образования, т. к. глобализация выступает фактором разворачивания в образовательной сфере группы сложных социальных феноменов, одним из которых является академическая мобильность. Отстаивается идея об эвристичности исследования этих феноменов, используя методологические подходы социальной философии и философии образования, которые придали бы более обоснованный характер практическому осуществлению реформ в сфере высшего образования, понимая специфику Украины как «транзитной страны».

Ключевые слова: академическая мобильность, высшее образование, глобализация, интернационализация, модернизация образования, поликультурность, социальная философия, транзитная страна, «утечка мозгов», философия образования.

Приєднавшись до Болонського процесу, українська система вищої освіти повноцінно увійшла у світовий або, перш за все, європейський освітній простір, в світлі чого теоретичне обґрунтування глобалізаційних процесів у сфері вищої освіти стає однією із пріоритетних задач сучасного освітнього дискурсу. На нашу думку, глибока теоретична проробка питань глобалізації освіти сприятиме тому, щоб реформи, які запроваджуються у вітчизняних ВНЗ, сприяли входженню нашої країни в глобальний освітній простір на умовах повноправного учасника та стратегічного партнера. При цьому, прояснення потребує низка проблемних аспектів розгортання процесів глобалізації освіти, особливо в їхньому зв'язку зі змістовними змінами суспільного устрою, які ми спостерігали у другій половині XX – початку XXI ст. В умовах глобальних трансформацій суспільства, політика в сфері вищої освіти намагається врахувати вимоги різних груп, що забезпечують розвиток вищої школи – державних структур, споживачів освітніх послуг тощо, що потребує формування нових (наближених до міжнародних) орієнтирів та стандартів в галузі освіти, які б спиралися на якісний теоретичний фундамент. Зазначимо також, що Україна, як одна з «транзитних» країн (тих, що межують із країнами-членами Європейського Союзу), має специфічним чином розробляти свою політику в галузі освіти, відповідаючи при цьому на низку особливих питань. Зокрема, в сучасній науці обґрунтовується такий підхід: «Ключовими проблемами освітньої політики "транзитних" країн є пошук відповідей на такі питання: як поєднати освітні реформи, обумовлені двома типами викликів – "старих" та "нових", традиційних, а також обумовлених потребами глобалізації та економіки знань? Як визначити їх діяльність сьогодні і чи зможуть у зв'язку з цим "транзитні" країни скористатися минулим або сучасним досвідом інших розвинутих та заможних країн в переосмисленні проблем, з якими стикається система вищої освіти?» [*Андрущенко, Савельєв*, 2010: с. 53]. Особливого значення в даному контексті набувають процеси імплементації академічної мобільності.

Ми погоджуємось із тезою дослідниці Т. Жижко, яка наголошує на існуванні потужного зв'язку між академічною мобільністю та динамікою розгортання процесів глобалізації, спрямованих на створення європейських просторів вищої освіти та наукових досліджень (EHEA та ERA): «Важливим аспектом впровадження Болонської системи є академічна мобільність, що слугує формуванню відкритого освітнього простору, який, в свою чергу, сприятиме мобільності студентів та професорсько-викладацького складу… Зокрема в Болонській декларації зазначено, що студенти Європи мають потребу і право на навчання для здобуття ступенів, що визнаються в Європі, а не тільки в країнах (регіоні), де їх здобуто; головною відповідальністю навчальних закладів та установ європейської вищої школи є гарантування того, що вони роблять усе можливе для надання однаково високого рівня кваліфікації своїм студентам» [*Жижко*, 2010: с. 6]. Під впливом глобалізації університети прагнуть до залучення великої кількості іноземних студентів у запеклій конкурентній боротьбі, при цьому вирішуючи питання досягнення високого рівня міжкультурного взаєморозуміння, прагнучи до зростання інтенсивності взаємодії представників різних культур, сприяючи підвищенню рівня освіти закордонних студентів – громадян країн, які розвиваються.

В. Кремень, аналізуючи освітні процеси в XXI ст. та їх зв'язок з сучасними соціальними трансформаціями, виділив низку історичних викликів, які необхідно враховувати в процесі модернізації вищої освіти. Зокрема, до них віднесені: необхідність забезпечити високу функціональність людини в умовах, коли зміна ідей, знань і технологій відбувається набагато швидше, ніж зміна поколінь через пошук раціональної схеми співвідношення між лавиноподібним розвитком знань і технологій та людською здатністю їх засвоєння; забезпечення балансу між локальним та глобальним, щоб людина усвідомлювала реалії глобалізованого світу, залишаючись патріотом, була одночасно громадянином своєї країни та громадянином світу; сформулювати на загальносуспільному та індивідуальному рівнях розуміння людини як найвищої цінності; виробляти в людині здатність до свідомого та ефективного функціонування в умовах глобалізованого інформаційного суспільства з його ускладненими стосунками, інформаційною насиченістю та підвищеною комунікативністю; мінімізація асиметрії між матеріальністю та духовністю, утвердження культури толерантності через перегляд усталених норм освітньої діяльності [*Кремень*, 2002: с. 25]. Зауважимо, що соціалізація особистості, як одна з головних задач вищої освіти, втрачає свій глибинний зміст, якщо освіта не реагує вчасно на еволюційні процеси, які стрімко розгортаються у сучасному суспільстві, або ж якщо освіта не в змозі залучити людину до нових культурних цінностей та тенденцій. В умовах глобалізації, на нашу думку, неможливо виховати особистість та створити умови для її самотворення, залишаючись в межах пануючого досі в системі української освіти інформаційного підходу. Ми поділяємо думку, що особистість створюється не інформацією та сумою знань, а є продуктом взаємодії з соціумом, життям, іншими особистостями.

Важко не погодитись із думкою В. Андрущенка відносно необхідності актуалізації методології філософії освіти при вирішенні нагальних питань, що постають перед освітньою сферою України на шляху її інтеграції до європейського та світового освітніх просторів: «Однім з найяскравіших інноваційних виявів глобальних тенденцій суспільного розвитку є утвердження інформаційної цивілізації та відповідної їй інформаційної культури суспільства і особистості. Цей процес вносить принципові зміни у загальну філософію освіти, ставить

нові завдання і одночасно відкриває нові горизонти психолого-педагогічного пошуку. Інформаційне суспільство – це новий, особливий етап життєдіяльності цивілізації» [*Андрущенко*, 2005: с. 12]. Разом із тим, на нашу думку, слід відзначити неоднозначність та складність формулювання пріоритетів та напрямків розвитку освітнього простору. З цього приводу О. Красовська пише: «У побудові освітньої політики, організації процесу навчання, виробленні методичних підходів тощо – починає враховуватися сучасна реальність: академічна мобільність, інтенсифікація інформаційних процесів, необхідність гуманістичного підходу, розквіт ідеї безперервної освіти тощо… З іншого боку, стрімкими темпами проходять інтернаціоналізація та інтеграція світового освітнього простору; розвинуті країни і міжнародні організації за допомогою економічного тиску розширюють експансію нововведень у сферу освіти країн, що розвиваються, і нових незалежних держав» [*Красовська*, 2011: с. 186]. На користь обстоюваного нами підходу слугує теза А. Колодій, яка звертає увагу на те, що демократично налаштована освітянська громада вбачає вдосконалення освіти в сучасній Україні в руслі демократичних перетворень, у тісному зв'язку національних освітніх традицій та досвіду зі світовими тенденціями глобалізації та демократизації, а відповіддю на вимоги глобалізації є взаємне адаптування національних освітніх систем, з урахуванням мобільності студентів і робочої сили [Основи, 2009: с. 696].

Розглянемо сутність феномену глобалізації, перш ніж перейти безпосередньо до розгляду теоретичних проблем феномену глобалізації в контексті його впливу на процеси поширення практик академічної мобільності. При цьому вважаємо за необхідне зазначити, що поняття «глобалізація» має поширене використання в сучасному науковому та повсякденному дискурсах: його застосовують при спробі окреслити процеси культурної, політичної, економічної інтеграції та уніфікації, об'єктивною передумовою для виникнення яких є становлення інформаційного суспільства, розвиток засобів комунікації, переосмислення цінностей тощо, а вища освіта стає важливим фактором суспільного розвитку. Ми погоджуємось із тезою В. Додонової, яка стверджує, що єдине людство сприймається зараз як синтез найкращих досягнень окремих його складових: ті наукові відкриття, технічні винаходи, культурні перемоги, які в минулому були власністю конкретних осіб, корпорацій, держав, сьогодні досить швидко стають надбанням усіх жителів планети [*Додонова*, 2011: с. 139]. С. Уайт зазначає, що людство зараз перебуває у стані колективної відповідальності за розбудову глобальної культури в процесі освітньої соціалізації, проте, цей виклик також адресований персонально тим людям, які формують освітню політику задля існування освіти в майбутньому на засадах мирної співпраці та планетарного громадянства, які стануть такими ж домінуючими речами в майбутньому, якими сьогодні є національна свідомість та індивідуалізм [*White*: с. 115].

Говорячи ж про академічну мобільність у XXI ст. в контексті процесів глобалізації, хотілося б звернути увагу на те, що у другій половині XX ст. активна імплементація ідеї академічних обмінів перебувала у стані значної залежності від геополітичного контексту, потребувала узгодженості на рівнях країн, проте зараз цей процес має більшу ступінь свободи, підкорюючись законам глобальної економіки та конкуренції, які прийшли разом із «розмиванням» кордонів між державами. Дослідник Г. Альтбах відзначає негативний бік поширення ідей глобалізації на сферу вищої освіти, звертаючи увагу на те, що сфера освіти зазнає вульгаризації в контексті перетворення університетів на підприємницькі одиниці: «Академічне співробітництво, інтелектуальний об-

мін, інтернаціоналізація – тут усе підкорено головній меті підприємництва – грошам» [*Альтбах*, 2002: с. 43].

Для проведення нашого дослідження вважається за необхідне дистанціюватися від розмитих семантичних навантажень, коли глобалізації надається статус всеохоплюючого терміну або навіть метатеорії, намагаючись таким чином знівелювати багатовекторність розуміння цього поняття в сучасних освітніх теоріях. На початку XXI ст. ситуація ускладнюється тим, що позиція більшості дослідників вищої освіти не відзначається категоричністю, а переважна більшість проблем вважаються дискусійними [*Андрущенко, Савельєв*, 2010: с. 51]. М. Шепелєв йде далі, формулюючи низку методологічних проблем дослідження процесів глобалізації, які наявні у сучасному суспільствознавчому дискурсі: «Будь-яка галузь наукового знання, якщо підходити до неї з позицій наукознавства, конституюється при наявності об'єкту, єдиного предмету, його включеності в загальну картину світу, певних філософських засад та єдиного методу. Зрозуміло, що з таких позицій науки про глобальний світ навряд чи можуть претендувати на статус "нормальних"» [*Шепелев*, 2002: с. 34]. На нашу думку, схожу картину ми спостерігаємо і при спробах дослідження складних освітніх феноменів, одним із яких є академічна мобільність, що надає актуальності використанню методологічних підходів соціальної філософії та філософії освіти при розробці наукових проблем розвитку освіти.

Розглянемо низку визначень поняття «глобалізація», які ми вважаємо спорідненими із нашим розумінням цього феномену. За визначенням А. Колодій, глобалізацію можна розуміти наступним чином: «Глобалізація – це фаза сучасної поглибленої та багатоаспектної інтеграції світу в умовах новітніх інформаційних технологій, завдяки яким світ стає єдиним цілим; це також процес кількісного зростання, інтенсифікації та якісної трансформації економічних, політичних, соціальних, правових культурних зв'язків і стосунків держав та регіонів із суперечними та неоднозначними наслідками» [Основи, 2009: с. 718].

Схожої думки дотримується Н. Бабаєва, даючи наступне визначення: «Глобалізація – це взаємодія груп та окремих індивідів напряму одне з одним через границі, без обов'язкової, як раніше, участі в цьому процесі держави» [*Бабаєва*, 2012: с. 363]. Дослідниця також зазначає, що глобалізація є об'єктивним процесом, який обумовлений зростаючими можливостями засобів комунікації, потребами міжнародної економічної та фінансової діяльності, а також необхідністю розв'язання низки загальнолюдських проблем [*Бабаєва*, 2012: с. 363].

Дослідник В. Фадєєв звертає увагу на те, що глобалізація ставить складні питання перед різними сферами людської діяльності, а пошук відповідей на них вводить до глобалізаційного дискурсу, складовою частиною якого є і дискурс вищої освіти, необхідність пошуку цінностей нового ґатунку, здатних надати процесам становлення глобального суспільства більш виваженого та змістовного характеру: «Визначення подальших перспектив розвитку як планетарної цивілізації, так і певних локальностей, не може здійснюватись без урахування геокультурної складової та тих змін, що відбуватимуться в соціокультурному середовищі різних регіонів світу. Вірогідно, найзапеклішими у подальшому стануть не тільки і не стільки дискусії навколо питань економічного та військово-політичного ґатунків, скільки дискусії навколо норм і цінностей, покладених в основу глобальної політики» [*Фадєєв*, 2004: с. 45]. Проблематика пошуку засад глобальної (планетарної) етики є актуальною, а теоретичні пошу-

ки цих засад повинні зосередитись на досягненні єдності людства, єдності глибин людської культури та можливості формулювання цінностей, які здатні на змістовному рівні об'єднати людство, зберігаючи культурні відмінності, надаючи простір для національної ідентифікації особистості та її самореалізації. При цьому П. Фрейре озвучує популярне в сучасній науці застереження щодо домінування в теоріях глобалізації ринкових ідей, яке може призвести до поглиблення кризових явищ у сучасному суспільстві: «Теорія глобалізації, кажучи про етику, приховує той факт, що її етика – це етика ринку, а не загальна людська етика. Її фундаментальна ідеологія намагається замаскувати те, що насправді відбувається збагачення небагатьох і різке зростання бідності і злиднів величезної більшості людства. Капіталістична система досягає у своїй глобалізаційній, неоліберальній кампанії максимального прояву своєї неспростовно ворожої природи» [*Фрейре*, 2004: с. 107].

В. Фадєєв звертає увагу, що нехтування культурною складовою і зосередженість на політичних та економічних процесах при розгортанні глобалізації не може вважатись виправданим, а планетарне поширення європейських культурних норм і способів інтерпретації суспільних процесів не є політично і ідеологічно нейтральним [*Фадеєв*, 2004: с. 37]. Дослідник розгортає цю думку таким чином: «Становлення єдиної глобальної системи передбачало появу спільного сприйняття, розуміння, інтерпретації та оцінювання поточних суспільних процесів. Проте, ця спільність ніколи не була чимось природним і самоспричиненим. Вона ґрунтувалась на тривалому домінуванні європейської, за своїми витоками, культури, що задавала єдиний критерій оцінювання подій як на глобальному, так і на локальному рівнях» [*Фадеєв*, 2004: с. 37]. Вітчизняний глобаліст М. Шепелєв формулює орієнтир розгортання процесів глобалізації наступним чином: «Нова парадигма планетарної свідомості повинна поєднувати неприйняття американоцентричного мондіалізму із неприйняттям націоналізму та ізоляціонізму, бути орієнтованою на пошук шляхів насичення глобалістської ідеї новим духовним змістом. Цей шлях є шляхом діалогу культур, цивілізацій. Він пролягає через те, що складно виразити інакше, аніж любов, соціальний зміст якої полягає у бажанні допомогти іншому розкрити свою потенційну сутність, із збереженням при цьому власної самості» [*Шепелев*, 2002: с. 101].

Глобалізаційні процеси закономірно впливають на освітні процеси, при чому вважається за важливе зробити зауваження щодо необхідності чіткого усвідомлення факту, що вищезгадані процеси можуть здійснювати зовнішній вплив на освітні явища через економічні та інші інститути (вплив глобалізації на освіту), так і бути безпосередньо включеними в процеси трансформації освітньої сфери (глобалізація освіти). Ситуація із категоріальною невизначеністю, на думку дослідників В. Андрущенка та В. Савельєва, ускладнюється концептуальною плутаниною, що виникає навколо змісту та специфіки використання у освітньому дискурсі понять «глобалізація», «інтернаціоналізація» та «європеїзація» [*Андрущенко, Савельєв*, 2010: с. 37–39]. За думкою згаданих вище дослідників, з якою ми погоджуємося, та спираючись на яку будемо розгортати наше дослідження, під глобалізацією вищої освіти слід розуміти процес, під час і в результаті якого соціальні інституції всередині і зовні університету поступово позбуваються свого національного контексту, завдяки інтенсифікації транснаціональних потоків людей, інформації та ресурсів [*Андрущенко, Савельєв*, 2010: с. 51]. За цих умов набувають великого значення ідеї академічної мобіль-

ності, а сфера вищої освіти постає привабливою сферою інвестицій із високим рівнем прибутку та, закономірно, високою конкуренцією.

Глобалізаційні процеси в освітній сфері потребують глибокого розуміння та філософського обґрунтування, необхідно визначити кроки і сенс змін, враховуючи глибинні трансформації у природі сучасної людини. Поряд із цим, В. Андрущенко та В. Савельєв знаходять ознаки глобалізації університетського життя у тих змінах, які стосуються формування цілей змісту вищої освіти: наприклад, мета підготовки студентів в університеті Мельбурна (Австралія) полягає у підготовці кваліфікованих фахівців, здатних зробити результативний внесок у справу розвитку тієї спільноти в світі, яку вони оберуть для свого життя та роботи [*Андрущенко, Савельєв*, 2010: с. 50]. На цьому прикладі ми бачимо, що в сфері освітньої політики декларується тенденція до формування громадян нової, глобальної, планетарної ідентичності.

Сучасна система вищої освіти здійснює модернізаційні процеси в контексті тенденції до міжнародної інтеграції, до взаємного зближення із іншими національними системами освіти. При цьому, поза увагою багатьох дослідників залишається наступний факт, на якому наголошує Л. Горюнова: «Кінцева мета процесу інтеграції – формування єдиного освітнього простору як найкращої форми ефективного вирішення задач міжнародного та планетарного масштабу» [*Горюнова*, 2006: с. 45]. Проте, залишається актуальним факт, що сьогодні в світі не існує такої моделі вищої освіти (наприклад, США), яку можна було б використати в якості орієнтиру при модернізації системи освіти, а свою власну модель, яка б враховувала унікальні культурні особливості та освітні потреби Європи, ще тільки доведеться розробити [*Хауг*, 2000: с. 15]. При цьому відзначимо, що вкрай важко здійснити однозначну оцінку перспектив розгортання тенденцій глобалізації в освіті через нечітку зрозумілість того, які саме параметри (критерії) оцінки прогресу брати за основу, та, що не менш цікаво, як їх об'єктивно та неупереджено виміряти. Навіть більше, знаючи, що вимірювати в якості критерію розвитку людства, залишається проблема пошуку одиниць його вимірювання. Звертаючись до сфери здійснення ідей академічної мобільності, зазначимо, що статистичні дані є «сухими» та не можуть дати нам важливої інформації про цінності, очікування, мотиви людини при її включенні в процеси академічних обмінів.

В контексті сказаного вище, також зазначимо, що, розглядаючи перспективи створення глобальних просторів освіти та досліджень, ми повинні всебічно їх оцінювати, проаналізувавши також і алармістські теорії. Процеси глобалізації можуть слугувати поглибленню нерівності на ринку надання освітніх послуг, адже потужні університети чи національні освітні системи продовжують бути лідерами та навіть поглиблюють нерівність на освітньому ринку. Дослідник Г. Хауг з цього приводу пише наступне: «Настав час діяти. Ціна status quo стає занадто високою. В Європі може виникнути нове розшарування серед університетів: розміщених в ряді країн та повністю інтегрованих у світовий простір вищої освіти, та інших, які такого виміру не мають» [*Хауг*, 2004: с. 17]. Дійсно, слабкіші та дрібніші університети закономірно мають менші ресурси та рівень освітніх стандартів, стаючи аутсайдерами конкурентної гонитви. До того ж, за думкою Ф. Альтбаха, якщо країни втрачають можливість визначати зміст навчальних планів, мову навчання, педагогічні засади та інші ключові елементи постановки вищої освіти під тиском стандартизації, багато чого в освіті просто втрачається [*Альтбах*, 2002: с. 42].

Визнаючи евристичність алармістських настроїв по відношенню до процесів глобалізації освіти, основою для утвердження яких визнається академічна мобільність, ми дотримуємось позиції, що академічна мобільність є закономірною та продуктивною відповіддю на високі вимоги сучасного глобального ринку праці, формуючи не тільки високий фаховий рівень її учасників, але й, що не менш важливо для суспільства XXI ст., розвинені полікультурні компетенції: зараз, як ніколи досі в історії людства, є потенційна можливість для фахівця творити себе в якості подальшого суб'єкту планетарного ринку праці. На користь нашої думку свідчать і цифри – кількість міжнародних студентів та міжнародного академічного персоналу зростає щодня та важко уявити собі точку екстремуму цього висхідного процесу.

Однією із важливих проблем дискурсу академічної мобільності є необхідність прояснення термінологічних складнощів у сфері глобалізації сучасної вищої освіти. Вище нами вже було здійснено прояснення відмінностей між поняттями «глобалізація освіти» та «глобальна освіта». Ще одним із важливих моментів, які потребують прояснення, на нашу думку, є необхідність розрізняти поняття «глобалізація освіти» та «інтернаціоналізація освіти», які часто ототожнюються дослідниками. Особливу увагу приділяючи дослідженню європейського контексту процесів глобалізації освіти, автори В. Андрущенко та В. Савельєв справедливо наполягають на включенні до аналізу цих процесів термінологічної тріади «глобалізація» – «інтернаціоналізація» – «європеїзація» [*Андрущенко, Савельєв*, 2010: с. 23]. Стосовно необхідності дотримання термінологічної логіки в сфері вищої освіти, дослідник Х. Далі пише: «Глобалізація, що багатьма пов'язується із невідворотною хвилею, що несе нас у майбутнє, часто плутається із інтернаціоналізацією, проте ці два явища є абсолютно відмінними. Інтернаціоналізація відсилає нас до процесів підвищення важливості міжнародної торгівлі, міжнародних відносин, домовленостей, альянсів тощо. Інтернаціональне, що є логічним, має на увазі "між кількома націями". Важливим постає акцент на національному, коли взаємини між націями стають більш інтенсивними та важливими. Глобалізація ж відсилає до інтеграції великої кількості окремих національних економік у єдину глобальну економіку інструментами вільної торгівлі, вільної мобільності капіталу, а також через полегшення та зменшення контролю за міграційними процесами. Вона є ефективним знищенням національних кордонів заради вирішення економічних задач» [*Daly*: с. 41]. Таким чином, університети при створенні навчальних планів та у своїй дослідницькій діяльності повинні орієнтуватись на фундаменталізацію знань, які вони народжують у результаті наукових досліджень та транслюють в процесі навчання. Мова йде про фундаменталізацію як відкритість та зрозумілість для представників інших країн, а самі університети повинні чітко усвідомлювати національно-наднаціональну дуальність в якості однієї із своїх фундаментальних ознак.

Дійсно, інтернаціоналізація в вищій освіті закономірно може розглядатись в якості відповіді на запити тенденцій глобалізації: сучасний світ, що глобалізується, розглядає інтернаціоналізацію в якості свого важливого компоненту, особливо в галузі вищої освіти, яка стає ареною розгортання глобальних ринкових моделей надання освітніх послуг. Дослідник А. Джуринський, описуючи діалектику глобалізації та інтернаціоналізації в галузі вищої освіти, висуває наступну тезу: «Інтернаціоналізація вищої освіти – об'єктивний наслідок та складова процесів глобалізації сучасного світового розвитку як якісно нового прояву конкуренції у боротьбі за культурний, економічний, політичний вплив,

а вища школа стає однією із сфер цієї конкуренції» [*Джуринський*, 2002: с. 46]. При цьому, конкуренція в якості «вихідних даних» має аутсайдерів та потенційних переможців у боротьбі за право надавати освітні послуги, а сама глобалізація посилює існуючу нерівність: «Якщо освітня границя повністю відкрита, найсильніші та багаті постачальники освіти отримають необмежений доступ на територію країни… Місцеві академічні заклади не зможуть конкурувати із закордонними провайдерами, тим більше, що останні зосередять зусилля на найбільш вигідному секторі ринку – бізнес-освіті та підготовці в галузі менеджменту, інформаційних технологій та деяких інших напрямках, облишивши все інше на долю місцевих навчальних закладів» [*Альтбах*, 2002: с. 42].

Наведемо домінуючі характеристики процесів інтернаціоналізації в галузі вищої освіти, згідно дослідження Я. Тілака:

- зростання мобільності студентів та академічного персоналу, виникнення глобального освітнього ринку із великою кількістю інституцій вищої освіти, які борються за платоспроможних клієнтів або «кмітливі мізки» шляхом небаченої до даного моменту війни талантів у цій галузі;
- інтернаціоналізація навчальних планів, завдяки інтеграції міжнародних та міжкультурних елементів у національні навчальні курси, що набуває особливого значення для міжнародної мережі навчального закладу або програм подвійних дипломів;
- домінування англійської в якості lingua franca для глобального академічного співтовариства;
- зростаюче «експортування» освітніх та дослідницьких послуг у країни, що розвиваються, та країни із перехідною економікою;
- зростаюча кількість транснаціональних партнерів та мереж в конкретних галузях навчання та дослідницької діяльності, а також створення міжнародних освітніх консорціумів;
- імплементація міжнародних дослідницьких схем, як спроби відповісти на глобальні виклики;
- над-регіональна координація національної політики в галузі вищої освіти [*Tilak*: с. 119–120].

На сучасному етапі розвитку українське суспільство в цілому, та його освітня сфера зокрема, знаходяться у стані трансформації, яка потребує уваги з боку наукової спільноти, адже становлення інформаційного суспільства та актуалізація глобалізаційних процесів здійснюють неабиякий вплив на перебіг вищезгаданих змін. На нашу думку, реформи в освітній сфері потребують якісного наукового обґрунтування, адже в руках тих, хто регламентує та здійснює модернізаційні процеси, знаходиться, в прямому сенсі слова, майбутнє нашої нації у вигляді підростаючого покоління, а зміни, що впроваджуються, є далекоглядними інвестиціями у розвиток українського суспільства у XXI ст. Від змісту вищезгаданих модернізаційних процесів залежить характер входження України у європейський та світовий освітній простір, те, чи зможемо ми насправді перетворитись на рівноправних його учасників. При цьому, невід'ємним компонентом дискурсу глобалізації освіти є академічна мобільність, а аналіз цього складного явища постає актуальною задачею соціальної філософії та філософії освіти, адже академічна мобільність є найбільш розвиненою формою інтернаціоналізації освіти, яка забезпечує доступ до провідних наукових здобутків розвинених країн, підтримує розвиток міжкультурної взаємодії тощо. Додаткової напруженості, яка підвищує актуальність нашого досліджен-

ня, надає факт відсутності розвиненої нормативної бази в галузі вищої освіти України, яка б регламентувала процеси академічної мобільності.

Окреслені нами проблеми із недостатньою нормативною регламентацією в сфері академічної мобільності також є предметом стурбованості А. Мокія та І. Лапшиної, які зазначають наступне: «Необхідною для розвитку мобільності в нашій країні є побудова системи національної мобільності, яка уможливить здобути високий та якісний освітній і науковий рівні при поміркованих витратах. Обговорення різноманітних аспектів розвитку національної мобільності потрібне для напрацювання рекомендацій щодо формулювання завдань, створення організаційно-правових механізмів та визначення джерел фінансування розвитку національної мобільності професорсько-викладацького складу та студентів в Україні, зокрема, напрацювання проектів нормативних документів із цих питань» [*Мокій, Лапшина*, 2009: с. 14]. Робляться важливі, проте, поки що, декларативні кроки в бік поширення ідей академічної мобільності в нашій країні, що визначають продуктивний вектор розвитку нашої освітньої сфери в бік виходу України на європейський рівень стандартів освіти, входження нашої країни в глобальний простір вищої освіти на правах рівного партнера тощо. Проте, будемо реалістами, досягнення високих європейських стандартів, в тому числі в галузі імплементації ідей академічної мобільності, потребують здійснення тривалої процедури імплементації.

Погодимось, що сучасна українська система освіти в умовах глобалізації, за думкою В. Беха та Ю. Бех, повинна вирішити низку проблем, особливе місце серед яких займає оптимізація сфери освітньої політики: «Перед керманичами української національної системи освіти стоять, як мінімум, три такі проблеми: перша – це світоглядна, оскільки порушена стара світоглядна система, а нова ще тільки формується; друга – це розбудова економіки освіти, оскільки під галуззю немає навіть категоріального апарату для осмислення освітніх послуг як продукту ринкового виробництва; нарешті, третя – це концептуалізація менеджменту освіти» [*Бех, Бех*, 2008: с. 14]. Таким чином, успіхи у реалізації змістовних реформ в освітній галузі детерміновані спрямованістю освітньої системи на актуалізацію потенціалу та задоволення потреб особистості в процесі навчання, і не можуть конструюватись поза межами процесів глобалізації освіти, а отже й академічної мобільності. Саме за цих умов можливе формування члена суспільства нового типу: універсального, багатомовного, толерантного, придатного до інноваційної діяльності, переміни місця роботи і житла, всебічно освіченого і полікультурного [*Бех, Бех*, 2008: с. 14]. На нашу думку, академічна мобільність є дієвим інструментом для вирішення означених вище задач глобальної доби.

Викликає занепокоєність той факт, що молодь, здобувши вищу освіту та маючи досвід академічної мобільності, не знаходить робочі місця відповідно до сформованих критеріїв (щодо заробітної плати, перспектив кар'єрного зростання, умов праці тощо), і масово виїжджає працювати за кордон. З одного боку, наша країна потерпає від поширеної тенденції «відпливу мізків», проте, демонструє мінімум активності щодо формування зворотних тенденцій. Ці симптоми поглиблюються фактом незавершеності адаптації національного законодавства до стандартів європейського права, а також неготовністю європейських країн та Європейського Союзу до ліквідації міграційних перешкод для громадян України, які суперечать принципу мобільності у Болонському процесі і не дозволяють повною мірою реалізувати його в Україні [*Жижко*, 2010: с. 8]. Для нашої держави гострою є проблема відпливу висококваліфікованих кадрів,

зменшити чи подолати яку можна із залученням зарубіжного досвіду щодо повернення емігрантів та протидії небажаної імміграції з одного боку, шляхом формування національної свідомості та патріотичних переконань молоді; з іншого боку, за допомогою створення гідних умов освіти та праці, економічного стимулювання суб'єктів освіти та ін.

За таких умов, актуальності набувають ідеї теоретичного обґрунтування стратегії експорту освітніх послуг України, яка має ґрунтуватися на тому, що наша країна, яка має потужний освітній потенціал, який багато віків забезпечував підготовку конкурентоспроможних на світовому ринку робочої сили фахівців; при цьому, експансія освітніх послуг на зовнішній ринок мала б переслідувати щонайменше такі цілі: розширення можливостей для розвитку й утримання інтелектуального потенціалу країни; отримання додаткових джерел для досягнень у науковому просторі; розвиток освіти і науки як напрямку бізнесу [*Мокій, Лапшина*, 2009: с. 16]. Отже, окрім поглиблення відкритості української системи освіти, актуальності набуває питання досягнення нашою країною лідерських позицій у міжнародній сфері освіти, вирішення якого лежить в площині зростання якості вітчизняних освітніх послуг.

Ще раз підкреслюємо, що Болонський процес розпочався в якості європейської ініціативи, проте ця ініціатива відображає лише регіональний аспект загальносвітової тенденції глобалізації освіти: останні десятиріччя по всьому світові відбуваються регіональні процеси гармонізації національних освітніх стандартів, відбувається розробка кредитно-трансферних систем, виникають глобальні ринки освітніх послуг, набувають актуальності процеси академічної мобільності тощо. Цікавим в цьому контексті буде приклад, наведений В. Варгезе: «Деякі університети наймають закордонних професорів для підвищення свого іміджу та міжнародної конкурентоздатності у відповідь на необхідність підтримувати наукові розробки, підвищувати якість навчання, залучати міжнародних студентів. Наприклад, Міністерство розвитку людських ресурсів Республіки Корея планує найняти 300 закордонних професорів найближчими роками… Національний університет Сеулу (SNU), державний університет, планує найняти 150 професорів для підвищення його міжнародної конкурентоздатності» [*Varghese*: с. 18].

Таким чином, в даній статті нами окреслені засади феномену глобалізації, як тренду розвитку суспільства на початку XXI ст., з метою подальшого аналізу феномену глобалізації сфери вищої освіти. Як відомо, процеси глобалізації охоплюють більшість сфер суспільного буття, проте неабиякого значення вони набувають в сфері надання послуг вищої освіти, докорінно трансформуючи організаційні засади сучасних університетів, впроваджуючи ринкові механізми життєзабезпечення освітньої галузі тощо. Нами показано, що на фоні цих трансформацій в освітній галузі знаходять місце розгортання низки складних соціальних феноменів, таких, як академічна мобільність, інтернаціоналізація, європеїзація тощо. В статті продемонстровано, що у відповідь на виклики глобалізації та розгортання в освітній практиці споріднених із глобалізацією ринкових підходів, набувають значення процеси теоретичного обґрунтування модернізаційних процесів та активне впровадження теорії модернізації у освітню практику. Нами відзначена важлива роль звернення до методологічного потенціалу філософії освіти та соціальної філософії задля пошуку шляхів вирішення складних задач модернізації освіти, в тому числі, для пошуку засад продуктивної імплементації ідей академічної мобільності.

🕮 Література

Альтбах, 2002 – *Альтбах Ф.Г.* Знание и образование как международных товар: крушение идеи общественного блага / Филипп Г. Альтбах // Alma Mater. – М.: РУДН, 2002. – №2. – С. 40–44.

Андрущенко, 2005 – *Андрущенко В.П.* Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів / В.П. Андрущенко // Філософія освіти. – К.: Майстер-клас, 2005. – № 1. – С. 5–17.

Андрущенко, Савельєв, 2010 – *Андрущенко В.П, Савельєв В.Л.* Освітня політика (огляд порядку денного) / В.П. Андрущенко, В.Л. Савельєв. – К.: «МП Леся», 2010. – 368 с.

Бабаєва, 2012 – *Бабаєва Н.Р.* Глобалізація сучасного світу / Н.Р. Бабаєва // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2012. – Випуск 59 (№ 4). – С. 362–365.

Бех, Бех, 2008 – *Бех В.П., Бех Ю.В.* Саморегуляційна парадигма освіти в епоху становлення світового громадянського суспільства / В.П. Бех, Ю.В. Бех // Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. – Ів.-Франківськ: Місто НВ, 2008. – №4 (додаток 1). – С. 14–19.

Горюнова, 2006 – *Горюнова Л.В.* Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования России : дисс ... докт. пед. наук : 13.00.08 / Лидия Васильевна Горюнова – Ростов-на-Дону, 2006. – 427 с.

Джуринский, 2002 – *Джуринский А.* Интернационализация высшего образования: тенденции и проблемы / А. Джуринский // Alma Mater. – М.: РУДН, 2002. – № 9. – С. 44–49.

Додонова, 2011 – *Додонова В.І.* Постнекласичний дискурс соціальної раціональності : монографія / В.І. Додонова; Донец. нац. ун-т, Каф. філос. – Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2011. – 340 с.

Жижко, 2010 – *Жижко Т.* Академічна мобільність – об'єктивна умова розвитку університетської освіти / Т. Жижко // Вісник інституту розвитку дитини. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія: Збірник наукових праць / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 10. – С. 6–10.

Красовська, 2011 – *Красовська О.Ю.* Роль освіти в сучасних глобальних умовах / О.Ю. Красовська // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму – Д.: ТОВ «Роял Принт», 2011. – № 1 (4) – С. 182–188.

Кремень, 2002 – *Кремень В.Г.* Вища освіта і наука – пріоритетні сфери розвитку суспільства у XXI столітті / В.Г. Кремень // Вища школа. – 2002.– № 4–5. – С. 3–34.

Мокій, Лапшина, 2009 – *Мокій А.І., Лапшина І.А.* Академічна мобільність: виклики і загрози для людського капіталу України / А.І. Мокій, І.А. Лапшина // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – № 11. – Серія «Міжнародні відносини» – Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. – С. 14–17.

Основи, 2009 – Основи демократії: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. А.Ф. Колодій. Третє видання, оновлене і доповнене – Львів: Астролябія, 2009. – 832 с.

Фадєєв, 2004 – *Фадєєв В.* Соціокультурні тренди та українські перспективи / В. Фадєєв. – К.: Стилос, 2009. – 194 с.

Фрейре, 2004 – *Фрейре П.* Педагогіка свободи: етика, демократія і громадянська мужність / П.Фрейре; пер. з англ. О. Дем'янчук. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2004. – 120 с.

Хауг, 2000 – *Хауг Г.* Европа будущего: Болонья и далее… / Гюи Хауг // Alma Mater. – М.: РУДН, 2000. – № 10. – С. 15–18.

Шепелєв, 2002 – *Шепелев М.А.* Глобальный мир, ORDO NUOVO и новая политическая наука. Монография / М.А. Шепелев. – Днепропетровск: «Журфонд», 2002. – 304 с.

Daly, 2004 – *Daly H.E.* Population, Migration, and Globalization / H.E. Daly // World Watch – 2004. – September/October – pp. 42–44.

Tilak – Tilak J.B.G. Trade in higher education: The role of the General Agreement on Trade in Services (GATS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unesdoc.unesco.org/images/ 0021/002149/214997e.pdf

Varghese – Varghese N.V. Globalization, economic crisis and national strategies for higher education development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unesdoc.unesco.org/ images/0018/001864/186428e.pdf

White – White S.R. Aurobindo's Thought and Holistic Global Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journalofthought.com/wp-content/uploads/2014/01/17white.pdf

🕮 References

Altbach Ph.G. Znanie i obrazovanie kak mezhdunarodnykh tovar: krushenie idei obshchestvennogo blaga [Knowledge and education as international item of goods: the crash of common good idea] // Alma Mater. – Moscow, 2002. – № 2. – pp. 40–44.

Andrushchenko V.P. Filosofiya osviti 21 stolittya: poshuk prioritetiv [Philosophy of education at 21 century: the search of priorities] // Filisofia osvity. – Kyiv, 2005. – № 1. – pp. 5–17.

Andrushchenko V.P, Saveliev V.L. Osvitnya politika (oglyad poryadku dennogo) [Education politics (order of the day review)]. – Kyiv, 2010. – 368 p.

Babaeva N.R. Globalizatsiya suchasnogo svitu [The globalization of modern world] // Gileya: naukoviy visnyk. Zbirnyk naukovyh prac / Ed. by V.M. Vashkevich. – Kyiv, 2012. – Vypusk 59 (№ 4). – pp. 362–365.

Bekh V.P., Bekh Yu.V. Samoregulyatsiyna paradigma osviti v epokhu stanovlennya svitovogo gromadyans'kogo suspil'stva [Self-regulated paradigm of education at the age of world civil society formation] // Vyshcha osvita Ukrainy: teoretychniy ta naukovo-metodychniy chasopys. – Ivano-Frankivsk, 2008. – №4 (dodatok 1). – pp. 14–19.

Goryunova L.V. Professional'naya mobil'nost' spetsialista kak problema razvivayushchegosya obrazovaniya Rossii [Professional mobility of specialists as a problem of Russian developing education]: diss ... dokt. ped. nauk. – Rostov-na-Donu, 2006. – 427 p.

Dzhurinskiy A. Internatsionalizatsiya vysshego obrazovaniya: tendentsii i problemy [Internationalization of higher education: tendencies and problems] // Alma Mater. – Moscow, 2002. – № 9. – pp. 44–49.

Dodonova V.I. Postneklasichniy diskurs sotsial'noї ratsional'nosti [The postnonclassical discourse of social rationality : monograph]. – Donetsk, 2011. – 340 p.

Zhizhko T. Akademichna mobil'nist' – ob'jektyvna umova rozvytku universytets'koi' osvity [Academic mobility as objective condition of university education development] // Visnyk instytutu rozvytky dytyny. Seriya: Filisofiya. Pedagogika. Psyhologiya: Zbirnyk naukovyh prats / Nats. ped. un-t im. M.P. Dragomanova. – Kyiv, 2010. – Vyp. 10. – pp. 6–10.

Krasovska O.Yu. Rol' osvity v suchasnyh global'nyh umovah [The role of education at modern global conditions] // Buleten Mizhnarodnogo Nobelivskogo ekonomichnogo forumu – Dnipropetrovsk, 2011. – № 1 (4) – pp. 182–188.

Kremen V.G. Vyshha osvita i nauka – priorytetni sfery rozvytku suspil'stva u 21 stolitti [Higher education and science as prior spheres of society development at 21 century] // Vyshcha shkola. – 2002.– № 4–5. – pp. 3–34.

Mokiy A.I., Lapshina I.A. Akademichna mobil'nist': vyklyky i zagrozy dlja ljuds'kogo kapitalu Ukrai'ny [Academic mobility: challenges and dangers for human capital of Ukraine] // Naukoviy visnyk Volynskogo natsionalnogo universytetu im. Lesi Ukrayinky. – № 11. – Seriya «Mizhnarodni vidnosyny» – Lutsk, 2009. – pp. 14–17.

Osnovy demokratii' [The basis of democracy*:* Textbook for students of higher education institutions] / Ed. by A.F. Kolodiy. 3th ed. – Lviv, 2009. – 832 p.

Fadeyev V. Sociokul'turni trendy ta ukrai'ns'ki perspektyvy [The social-cultural trends and Ukrainian perspectives]. – Kyiv, 2009. – 194 p.

Freire P. Pedagogika svobody: etyka, demokratija i gromadjans'ka muzhnist' [The pedagogy of freedom: ethics, democracy and civil courage]; trans. from eng. O. Demyanchuk. – Kyiv, 2004. – 120 p.

Haug G. Evropa budushchego: Bolon'ya i dalee… [The Europe of the future: Bologna and further…] // Alma Mater. – Moscow, 2000. – №10. – pp. 15–18.

Shepelev M.A. Global'nyy mir, ORDO NUOVO i novaya politicheskaya nauka [The global world, ORDO NUOVO and new political science. Monograph]. – Dnepropetrovsk, 2002. – 304 p.

Daly H.E. Population, Migration, and Globalization // World Watch – 2004. – September/October – pp. 42–44.

Tilak J.B.G. Trade in higher education: The role of the General Agreement on Trade in Services (GATS) [Electronic resource]. – Mode of access: http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002149/214997e.pdf

Varghese N.V. Globalization, economic crisis and national strategies for higher education development [Electronic resource]. – Mode of access: http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001864/186428e.pdf

White S.R. Aurobindo's Thought and Holistic Global Education [Electronic resource]. – Mode of access: http://journalofthought.com/wp-content/uploads/2014/01/17white.pdf